כיתה ט' | הלכה · חמ"ד | שיעור 2 מתוך 6 | 45 דק'

ויקרא כג, מ, מב-מג; משנה סוכה א, א; שו"ע או"ח תרלט, א; תרמ, ד; תרנא, א; ויקרא רבה ל, יב

"בסכת תשבו שבעת ימים": סוכה וארבעת המינים

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יכירו את הטעם למצוות סוכה לפי התורה ואת עיקר המצווה: לגור בסוכה כמו בבית ("עושה אדם את ביתו עראי ואת סוכתו קבע").
- התלמידים יזהו סוכה כשרה ופסולה לפי המשנה (גובה, דפנות, צל) ויכירו את דין "מצטער".
- התלמידים יכירו את ארבעת המינים, כמה לוקחים מכל מין, ואת הדרשה על ארבעת המינים כארבעה סוגי אנשים.

❓ השאלה הגדולה של היחידה

מה כל חג מבקש מאיתנו לעשות, ומה הוא מבקש מאיתנו לזכור?

בכל שיעור התלמידים ממלאים שורה ב"לוח המועדים" של הכיתה: מצוות היום (מה עושים), הזיכרון או הרעיון שמאחוריה (למה), ומנהג אחד מהבית או מהקהילה.

🧪 פתיחה

מציגים תמונה של סוכה (או ציור על הלוח) ושואלים: מה הופך את המבנה הזה לסוכה? מה ההבדל בין סוכה לבין אוהל או פרגולה? התלמידים מציעים "תנאים", והמורה רושם אותם בצד הלוח לבדיקה בהמשך.

📖 הסבר למורה

התורה מצווה "בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים" ונותנת טעם: "לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ויקרא כג, מב-מג). השולחן ערוך (תרלט, א) מגדיר את המצווה: לאכול, לשתות ולגור בסוכה "כדרך שהוא דר בביתו", ולהעביר אליה כלים נאים ומצעות, "עושה אדם את ביתו עראי ואת סוכתו קבע".

המשנה (סוכה א, א) מונה סוכות פסולות: גבוהה מעשרים אמה, נמוכה מעשרה טפחים, שאין לה שלוש דפנות, או "שֶׁחַמָּתָהּ מְרֻבָּה מִצִּלָּתָהּ" (יש בה יותר שמש מצל, כלומר הסכך דליל מדי). השולחן ערוך (תרמ, ד) פוטר "מצטער": מי שאינו יכול לשבת או לישון בסוכה בגלל רוח, זבובים, ריח וכדומה, אבל מוסיף שאסור לבנות סוכה מראש במקום מצער ואז לטעון "מצטער אני".

התורה מצווה לקחת "פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ עָבֹת וְעַרְבֵי נָחַל" (ויקרא כג, מ): אתרוג, לולב, הדס וערבה. השולחן ערוך (תרנא, א): לולב אחד, שתי ערבות ושלושה הדסים, ואוגדים אותם יחד. המדרש (ויקרא רבה ל, יב) מדמה את ארבעת המינים לארבעה סוגי אנשים בעם ישראל לפי טעם (תורה) וריח (מעשים טובים), וה' אומר "יֵקָשְׁרוּ כֻלָּם אֲגֻדָּה אַחַת".

זרמים: נכתב בעיקר לממלכתי-דתי, כשיעור הלכה לקראת סוכות. בממלכתי אפשר ללמד את המדרש על ארבעת המינים כשיעור על אחדות וגיוון בחברה הישראלית, ואת הסוכה כזיכרון למסע במדבר ולחיים הארעיים.

⚖️ **שימו לב:** הדינים בשיעור מוצגים "לפי" המקור שצוין לידם (משנה, רמב"ם, שולחן ערוך, פניני הלכה). כאשר יש מנהגים שונים הם מוצגים זה לצד זה. כל קהילה נוהגת לפי פסיקת הרב שלה ולפי מנהג המשפחה, ובשאלה מעשית שואלים את הרב. כדאי לומר זאת לתלמידים במפורש.

📜 המקורות (מתוך ספריא)

ויקרא כג, מב-מג

בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים כָּל־הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֻּכֹּת

ויקרא כג, מג

לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם

שולחן ערוך, אורח חיים תרלט, א (קטע)

כיצד מצות ישיבה בסוכה שיהיה אוכל ושותה [וישן ומטייל] [טור] ודר בסוכה כל שבעת הימי' בין ביום ובין בלילה כדרך שהוא דר בביתו בשאר ימות השנ' וכל שבעת ימים עושה אדם את ביתו עראי ואת סוכתו קבע

משנה, סוכה א, א (קטע)

סֻכָּה שֶׁהִיא גְבוֹהָה לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה, פְּסוּלָה. רַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר. וְשֶׁאֵינָהּ גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְשֶׁאֵין לָהּ שִׁלְשָׁה דְּפָנוֹת, וְשֶׁחַמָּתָהּ מְרֻבָּה מִצִּלָּתָהּ, פְּסוּלָה. סֻכָּה יְשָׁנָה

שולחן ערוך, אורח חיים תרמ, ד (קטע)

איזהו מצטער זה שאינו יכול לישן בסוכה מפני הרוח או מפני הזבובים והפרעושים וכיוצא בהם או מפני הריח ודוקא שבא לו הצער במקרה אחר שעש' שם הסוכה אבל אין לו לעשות סוכתו לכתחלה במקום הריח או הרוח ולומר מצטער אני

ויקרא כג, מ

וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ־עָבֹת וְעַרְבֵי־נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים

שולחן ערוך, אורח חיים תרנא, א (קטע)

מצות ד' מינים שיטול כל אחד לולב א' וב' ערבות וג' הדסים

ויקרא רבה ל, יב (קטע)

וּמָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לָהֶם, לְאַבְּדָן אִי אֶפְשָׁר, אֶלָּא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְקִשְׁרוּ כֻלָּם אֲגֻדָּה אַחַת וְהֵן מְכַפְּרִין אֵלּוּ עַל אֵלּוּ

הפסוקים בלי טעמי המקרא, ושם ה' מובא בכתיב ה'. בשולחן ערוך הנוסח לפי מהדורת ספריא, עם הראשי תיבות שבמקור.

⚖️ כתוב במקור / הסבר

בטור הימני מה שכתוב במקור עצמו. בטור השמאלי הסבר, ואם הוא שלנו כתוב כך. ההסבר עוזר להבין, אבל הוא לא חלק מהמקור.

📜 כתוב במקור	🔍 הסבר (ושל מי הוא)
"כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי"	הטעם למצווה: לזכור שה' הושיב את בני ישראל בסוכות ביציאתם ממצרים.
"כדרך שהוא דר בביתו"	עיקר המצווה: לחיות בסוכה, לאכול, לשתות (ונוהגים גם לישון) כמו בבית.
"שֶׁחַמָּתָהּ מְרֻבָּה מִצִּלָּתָהּ"	סוכה שיש בה יותר שמש מצל פסולה: הסכך צריך להצל יותר מן השמש.
"מצטער פטור מן הסוכה"	מי שהישיבה בסוכה גורמת לו צער של ממש (רוח, זבובים, ריח) פטור, אבל לא מי שבנה מראש במקום מצער.
"לולב א' וב' ערבות וג' הדסים"	הרכב האגודה לפי השולחן ערוך, ועמם אתרוג אחד.

👥 לימוד בחברותא

בחברותות. חלק א: הפסוקים והשולחן ערוך על מצוות סוכה. חלק ב: המשנה ודין מצטער. חלק ג: ארבעת המינים והמדרש.

1. לפי הפסוקים, מה הקשר בין סוכה ליציאת מצרים?
2. מה פירוש "עושה אדם את ביתו עראי ואת סוכתו קבע"? תנו שתי דוגמאות מעשיות מתוך השולחן ערוך.
3. בדקו את רשימת התנאים שכתבנו על הלוח מול המשנה: מה הצלחנו לנחש ומה הפתיע אתכם?
4. לפי השולחן ערוך תרמ, ד: מי נחשב "מצטער", ומתי טענת "מצטער אני" לא מתקבלת?
5. לפי המדרש: מה מסמלים טעם וריח? למה צריך דווקא את כל ארבעת המינים יחד?

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: דף המקורות (בדף זה), דף העבודה

1. פתיחה: מה הופך מבנה לסוכה? (5 דקות)
2. הסבר: הטעם למצווה ו"תשבו כעין תדורו" (6 דקות)
3. לימוד בחברותא: משנה, מצטער וארבעת המינים (14 דקות)
4. דיון במליאה: עראי וקבע, אחדות וגיוון (7 דקות)
5. דף עבודה בזוגות (9 דקות)
6. סיכום וכרטיס יציאה (4 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מהם התנאים לסוכה כשרה לפי המשנה?
2. כמה לוקחים מכל אחד מארבעת המינים?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. למה, לדעתכם, מצווה לצאת מבית יציב ולגור שבוע בדירה ארעית?
2. המדרש אומר שגם "ערבה", בלי טעם ובלי ריח, היא חלק מהאגודה. מה המסר לכיתה, לקהילה, למדינה?

הערכה (מה דעתי?)

1. מה הייתם מכניסים לסוכה כדי שתרגיש "כמו בית"?

🏁 סיכום השיעור

חוזרים לרשימת התנאים מהפתיחה ומסמנים ✔ למה שמופיע במשנה. כל זוג כותב משפט אחד על "דירת עראי" ומשפט אחד על "אגודה אחת". מסכמים: הסוכה מזכירה מסע ואמונה, וארבעת המינים מזכירים שכולנו חלק מאגודה אחת.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק:

1. כתבו תנאי אחד לסוכה כשרה.
2. כתבו את ארבעת המינים ומה כל אחד מסמל לפי המדרש (מספיק שניים).

💡 הערות למורה

הלכות סכך ודפנות מפורטות מאוד; השיעור מציג את העקרונות שבמשנה בלבד. יש מנהגים שונים בשינה בסוכה (יש מקפידים לישון בה, ויש נוהגים להקל בשינה, בייחוד במקום קר); כל אחד ינהג כמנהג קהילתו וישאל את רבו. גם בסדר הנענועים ובאופן אגידת הלולב יש מנהגים שונים בין הקהילות, ואין צורך להכריע ביניהם בכיתה. מומלץ להביא ארבעת מינים לכיתה ולתת לתלמידים להריח ולמשש.

📝 בדף העבודה

הטעם למצוות סוכה, סוכה כשרה ופסולה, דין מצטער, ארבעת המינים והמדרש, ושאלה מסכמת (20 נק'). מחוון מלא בעמוד השני. לתלמידים שזקוקים לתמיכה יש גרסה מותאמת עם מחסן מילים ומשפטי פתיחה.

מקורות

- ויקרא כג, מב-מג (ספריא)
- ויקרא כג, מג (ספריא)
- שולחן ערוך, אורח חיים תרלט, א (קטע) (ספריא)
- משנה, סוכה א, א (קטע) (ספריא)
- שולחן ערוך, אורח חיים תרמ, ד (קטע) (ספריא)
- ויקרא כג, מ (ספריא)
- שולחן ערוך, אורח חיים תרנא, א (קטע) (ספריא)
- ויקרא רבה ל, יב (קטע) (ספריא)

מחוון: סוכות: סוכה וארבעת המינים

1. פסולה, פחות מעשרה טפחים · פסולה, אין לה שלוש דפנות · פסולה, "חמתה מרובה מצלתה" · כשרה (מעל עשרה טפחים, שלוש דפנות, צלתה מרובה).
2. בחג הסוכה היא הבית הקבוע, והבית "עראי": אוכלים, שותים ונמצאים בסוכה ומעבירים אליה כלים נאים ומצעות (שו"ע תרלט, א). כל דוגמה מתאימה.
3. אינו פטור: אסור לבנות סוכה מראש במקום שיש בו ריח ואז לומר "מצטער אני" (שו"ע תרמ, ד).
4. אתרוג: טעם וריח, תורה ומעשים טובים · לולב: טעם בלי ריח, תורה בלי מעשים טובים · הדס: ריח בלי טעם, מעשים טובים בלי תורה · ערבה: בלי טעם ובלי ריח, בלי תורה ובלי מעשים טובים.
5. א. (4 נק') "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים" (ויקרא כג, מג).
   ב. (6 נק') שלושה מתוך: לא גבוהה מעשרים אמה; לפחות עשרה טפחים; לפחות שלוש דפנות; צלתה מרובה מחמתה (2 נק' לכל תנאי).
   ג. (4 נק') מי שאינו יכול לשבת או לישון בה בגלל רוח, זבובים, ריח (2 נק'); לא מי שבנה מראש במקום מצער (2 נק').
   ד. (6 נק') כל ארבעת סוגי האנשים חשובים, וה' רוצה שיהיו "אגודה אחת" ויכפרו אלה על אלה (3 נק'); דוגמה סבירה מהכיתה, הקהילה או החברה (3 נק').